

KULTÚRA — EGY ORSÓ FONAL

MIODRAG PAVLOVIĆ

Még az egyetlen élet feszítávolságában mérve is tapasztalhatjuk, hogy vannak időszakok, amikor valami felépül, föltekercselődik, kifeszül, és olyanok, amelyekben a fonal meglazul, amikor az alapok lebegővé lesznek, a várfalak mállanak és leomlanak. E két ellentétes irányú mozgás a magánéletben is jelen van, s érzékeljük a közéletben, a „korunkat” jellemző eseményekben is. Az egész világra kiterjednek a meggyőződés, a lelkesedés, a bizalom és a vállalkozó kedv hullámai, aztán apályok keletkeznek, amikor a meggyőzések megváltoztatásának hangjai lesznek a lehangosabbak. A világtörténelem folyamatáról mint a fonal föltekercselődéséről és legöngyölödéséről beszélő régi alakzaton a világ események bizonyos ciklikusságát kell érteni. Szembesülünk ezzel az alakzattal akkor is, amikor valamely egyszerű modellen akarjuk áttekinteni a világ eseményeinek váltakozó értelmét.

A kétirányú mozgásvonal azonban nem mindig szimmetrikus is az adott módon. A feltekercselődés sokáig eltarthat, és határa van, a fonal feszülésének határa. Az orsó legöngyölödése gyorsan, úgyszólván pillanatok alatt megtörténhet. A legöngyölödés, úgy tűnik, határtalan; a fellazulás, a kioldódás egyenesen a végtelenbe és a semmibe torkollik. A föltekercselődő fonal feszülése viszont gyorsan a szakadás határpontjához érkezik, és ekkor minden mozgás leáll.

Mi történik a világ eseményeinek fonalaival, amikor azok valamely helyen legöngyölödnek, amikor lefutnak az orsóról? Egy másik orsó valahol magához köti őket, pörgetni kezdi, s befonja a maga forgásába és eseményeibe; ezáltal a fonal új tengelyre talál, amely körül az erővona-

lak összpontosulhatnak, s így a világ energiaszintje emelkedhet. Az orsó így új mezbe öltözött.

A legöngyölödésnek is megvan a szépsége és produktív oldala. A buddhisták és a taoisták sok fonalat lefejtettek abból a ruhából, amelybe a világ öltözni akart. A véleményváltoztatás, a fellazulás — csábító és édes hangon beszél. A szirének dalaikkal megkísérelték eltántorítani Odüsszeuszt a további erőfeszítéstől és kereséstől. Ám Odüsszeusz kikötötte magát az árbocrúdhhoz, szimbolikusan, mintha a világ eseményeinek a föltekercselt állapotát védené; hitet tett a fonal föltekercselése és a kín mellett, amellyel az általános fellazulás édességének ellenállhatunk. A másik oldalon felesége, Penelopé szötte így szöttest a végtelenségig, azt kívánva, hogy a szövés soha ne érjen véget.

Az indiai mítosznak az események mindkét irányvonalához bizalma van; egyfajta kozmikus fatalizmussal el is fogadja mindkettőt. Siva a világ teremtője, legfőbb nászvendége, fölvilágosítója, aszkétája és megsemmisítője. Szentsége minden megjelenésekor egyformán szent. Visna, a nap istene, a nagy sárkány hasán alszik, miközben az előző korszak világi megsemmisülve merülnek el a kozmikus óceánban. Visnát az örökkévalóság ébreszti fel, s ő egy göröngyöt hozva napvilágra a tengerfenékről hozzáfog egy új világ teremtéséhez. Mindkét indiai mítoszból kitetszik, hogy a világ újrászületésének bizonyossága jelen van a kozmikus fatalizmus mögöttében.

A történelem legnagyobb alakjai képesek voltak arra, hogy megjelenésükkel szinte ugyanabban az időben egyszerre két dolgot érjenek el: hogy meggyorsítsák egy kultúra legöngyölödését, és hogy azonnali lendületbe hozzanak egy új tengelyt, amelyre egy új kultúra és az értékek új rendje tekercselődik föl.

A legöngyölytést leginkább kéjvágy és vér kíséri. Felismerhető és korszerű jelképe a meztelenség, a szépség és küldetés nélküli pucérság. A szétdaraboltság, amiből többé semmit se lehet összeállítani. A lelkesedés, a világosság látomásának a hiánya. Az illúzió elvesztése, hogy minden elrendezhető, és a rendezettségben — tartós lehet.

Vajon segít-e nekünk a régi bölcsek e látomásos metaforája a kultúr-történet ritmikus és ciklikus jelenségeinek megértésében? Lehetséges, hogy a kultúra valóban csak olyan jelek rendszereiből áll, amelyek a kommunikációs folyamat funkcionálását lehetővé teszik, s amelyek között csak váltások vannak, de nincsenek átváltozások, felemelkedések, válságok? Vagy pedig a kultúra a formák szerves fejlődése csupán, és ezért voltaképpen a biológia és az évszak ritmusait követi? A föltekercselődő és a legöngyölödő orsó modellje, első pillantásra, a mesterség, a céhszerűség jelképe. Valójában inkább a gondolat metaforája, mint mitikus szimbólum. És enniben jobb, használhatóbb. Mert a mítosz nehezen vagy egyáltalán nem gondolhatja a történelmet. Ahogyan nem adhat

modelleket sem a szervesen világ megértéséhez. A világ történéseinek jelképévé lett orsó valamely érett civilizáció régi szellemi vívmánya.

Történelmi tény, hogy egy művelődési forma, akármilyen jónak vagy rossznak is tűnik, egy ideig hat, elragadtat, újratermeli magát, akadályokat győz le, teret hódít. Mintha kezdetben a kultúra a lelkesedés, a jelentés és megértés megkétszereződése lenne, a mély hozzáadódása a sekélyhez, a magasrendűnek az alacsonyhoz.

Aztán ugyanez a forma gyűlöletet vált ki, bomlást, a maga ellenmítoszát. Az értékek kitérnek, és különböző oldalakra menekülnek, minden lealacsonyodik és megromlik, még látható külső ráhatások nélkül is. Allergiát vált ki, ami nemrég még magasztos ideál volt. Egy mélyen beágyazódott antropológiai ritmus lehetne ez, amitől a kultúra felemelkedése és megsemmisülése függ. Ezt a ritmust azonban nem nevezném ciklikusnak, mert a „ciklikusság” a valamely korábban létező állapothoz való visszatérést is magába foglalja, s nem csupán a szélesebb értelemben vett hasonlóság ismétlődését.

Valamely állam összeomlásának vagy egy korszak végének a prófétái mindig példás magyarázattal rendelkeznek: a közösség valami súlyos bűnt követett el, megszegte saját fogadalmait és ígéreteit. Ám a kultúráknak ez a „halálos bűne” voltaképpen a maga értékeitől és eszményeitől való megigézettségének az elvesztése. A lélek elvarázsoltsága megszűnik, a tekintete zavaros lesz. Az analitikus szellem átmenetileg segíthet e világban. De a mitikus szarvas, amely szemének pillantásával teszi tisztává a zavaros vizet, egyedül jön, a maga időszámítása szerint és ismeretlen irányból.

Jövetelég az istenek, akik nem sugároznak már semmilyen fényt — az igazság istenei, a büntetések hosszú lajstromát olvassák.

DANYI Magdolna fordítása

VÁLASZ

DAVID ALBAHARI

Felkeltem, és kimentem lemosdani. Amikor visszajöttem, még mindig ugyanúgy mosolygott. Arra gondoltam, hogy nem mondok semmit, hogy ezúttal nem beszélek, de amint rám pillantott, felfogtam, hogy máris szólok hozzá. Nem hallottam, hogy mit mondok. Szemem sarkából láttam tükörképem a sötét ablaküvegben, láttam a mozgó ajkakat, aztán, egy pillanatra csupán, a nyelvet, mely úgy csapott ki a fogak közül, mintha valami felfoghatatlan angol hangot formálna. Arra a következtetésre jutottam, remélem! helyesen, hogy ez az én nyelvem, ez az én ajkam és hogy kinn éjszaka van. Szerettem volna ugyanakkor jobban

megnézni a szemet is, melyről, remélem: helyesen, feltételeztem, hogy az enyém, de ezt nem tehettem anélkül, hogy a fejem elfordítanám. Nem akartam elfordítani. Nem akartam, már ki tudja, hányadszor, ismét meggyőződni arról, hogy a szemem sarkából vetett pillantás és a szembenézés között semmi különbség nincsen. Inkább csupasz mellét bámultam, mindaddig, amíg a szemem sarkából észre nem vettem, hogy elhallgattam. Akkor arcomat teljesen feltárva bátran szembefordultam vele. Vajon válaszol-e?

FÜLÖP Gábor fordítása

VÍZ A FÜRDŐSZOBÁBAN

JOVAN ZIVLAK

ne zavard a szentet. ne háborgasd
 az árva szívet. mert habár csodákat
 cselekedett. habár az örökkévalóságot könyörögte.
 habár látta a mennyei földet.
 habár megérintette az eget.
 ne énekelj a csontok fölött.
 ne táncolj az üszök körül.
 ne szennyezd a szentet. ne mocskold az istenséget.
 ne szólítsd nevén.
 mert mit látott.
 mit érintett. mit birtokolt.
 a távolság a hallgatás anyja.
 az árny az élet ruházata. ne szólj.
 ne énekelj, ne könyörögj.
 a kép a falon lóg. a fény a szobában
 világít. a víz a fürdőszobában nyugszik.
 mert habár azt tette amit tett
 vajon remélhetett-e jobb kifejeletet
 vajon remélhette-e
 hogy ugyanazon szemekkel fogja látni saját halálát.

MÁLNA

ZORAN ĐERIC

málnáról álmodom. keresem ujjaimmal. hogy
elkapjam. leszedjem. hogy megtisztítsam a levegőt. hogy
megcsókoljam ellenségemet. mint a gyógyítás eszköze. mint egy
adat a test állásáról és
mozgásáról. félelem a magánytól. a tértől.
málna. tetszésre való törekvés. pókhálószerű
fonalak — lepkehernyó a félhomályból. derékfájás.
málna. hideg gyümölcsital.
eszméletvesztés, málnáról álmodom.
kezem átveszi a levelek klorofillját.
levélzöld vesz rajtam erőt. magamba szívom
a fényt. édeskés és mámorító illatú nedveket
párolgok ki. táplálkoznak az állatok.
gyümölcsseimmal enyhítik fájdalmukat. nem
számítok újdonságnak. ősi ízeket
fedeznek föl bennem. az izmok rezzenése az ismeretlen
tüskék bizonyítása. másik irányba irányítva
kiesek a nyelvcsőből. görcsbe rándulsz. málna.
málnát eszem. szemvillantással írod körül
a táncmozdulatokat. papírgalacsinokkal dobálsz
az ágy sarkából.
apró uborkákkal. azt szeretnéd hogy
tavasszal a zöldségeskertben rohangálva
ünnepeljelek. fülsértő
zajban. málna. csipke-lábtörő.
a kör ahol megtalálsz.

AZ ESEMÉNYEK FÖLÉBRESZTETT
JELENTŐSÉGE

RADIVOJ ŠAJTINAC

az ellenőrzések után
végre
itt vagyok íme a repülőgépben
keblemből viaszt veszek elő
és bekenem testemet

buzgalommal
részletesen

irigylem a többieket
szívélyesen mosolyognak
ideadják drága behozatali tollaikat
tanácsokkal látnak el melyiket hová ragasszam

végül
a konyakok és az újságok után
valahol földet érnek

én pedig összeroskadtan
magamban maradok mint a kivehetetlen visszhang

a sok olvasás áldozataként

BOROSTYÁNLEVÉL

BOŽICA JELUŠIĆ

Sötétben és ceruza nélkül. Semmi, hidd el, semmi.
Csak annyit hallott, hogy borostyánlevelek
susognak a szélben, igen, levelek, igen, valami
meghatározatlan zöld: Munch festékesdoboz, valamely lelőtt
vadállat lépe, otthagya a rothadásnak,
régóta tapéta a gyerekszobában, JAJ-ból ingecske.

HOZZÁM NE ÉRJ, mondja Az, NEKED JOBBAN FOG FÁJNI.

Körül egy valótlán erdő terült el,
a nikotinod és a megfázásod. Szerelmem, a torkodra vigyázz!
Nézd csak, mint a pók, utaznak az átlátszatlan sötétségben
a növényi eredetű mérgek: a hó alatt,
az eltűnő ház ablakáig kapaszkodnak föl
a borostyánlevelek. Felejtsd el: — — — — — — — — — —

VAJON MIT AKART MONDANI A KÖLTŐNŐ? Semmit,
hidd el,
semmit.

A TRAFIKNÁL

IVAN NEGRISORAC

várom
hogy megjelenj a trafik körül
hogy fényképed megszilárduljon a levegőben
az üveghez csíptetve.
az éjszakai nedvességtől és a gyenge megvilágítástól függetlenül.
ofszet technikában kifésült és csattal összefogott hajad
melled a bulvárlapok belső oldalán

köldököd nagy példányszámban.
készenlétben a kamerák.
a trafiknál váraozok
vakargatom a nyakamon a kivérzett pattanást
már előre zavarban vagyok ha netalán nem egyedül jönnél.
avagy hozzáférhetetlen lennél mint a park locsolómunkásai
akik vízszivattyúikkal
ledöntöttek bennünket a fűre.

SZIVERI János fordításai